

tovo religioznim fanatizmom negovanja profesije.

Premda poslednji kadrovi filma (u kojima učitelj muzike umire na sceni a u smrti ga sledi njegova učenica, pogodena gubitkom svog gurua), barem u inscenaciji, pokazuju pre svega jedan lokalni sentiment, moral ovog filma je bespogovorno univerzalan, i u njemu je indijski etos našao svoju najmoderniju inkarnaciju.

Delo Satjadžita Raja je samo uslovno dečji film, ekranizacija jednog iz serije romana o pustolovinama detektiva Felua *Zlatna tvrđava* pleni svojim šarmom, neobuzdanom duhovitošću i inteligentnim zapletom, u okviru kojih moramo istaći dva, po našem mišljenju najdragocenija nivoa ovog filma. Najpre, čitav, gotovo dvoiposatni film dešava se na putu (road-movie), i to filmu obezbeđuje dodatnu meru zanimljivosti (antologijska je scena čekanja voza u pustinji, noću). S druge strane, ono što nam izgleda tek ovaj film otkriva kao jednu od najvećih Rajevih rediteljskih umešnosti (nakon šest-sedam, koje smo imali priliku da vidimo), je izvanredan osećaj za ritam, koji svaku nje-

govu celinu čini skladnom i gotovo je pokazuje u muzičkoj svetlosti. To, opet, ne treba primiti s preteranim čuđenjem, budući da je Raj i sam aktivni muzički stvaralac, pisac muzike za većinu svojih filmova. Vidljivo je, uostalom, da je Raj između svojih različitih afiniteta uspeo da pronade najidealniji odnos.

Ingeniozno pogodajući atmosferu vremena (kroz kostime, nakit, muziku, boje), u kojem *Kamasutra* još nije napisana (čemu, zapravo, prisustvujemo), Karnad se iskazuje kao jedan od najnadarenijih reditelja prostora čiji smo rad upoznali u poslednjih desetak godina, verno poštujući neka od osnovnih dramskih jedinstava, razvijajući svoj film u svim mogućim pravcima, od melodramskog ka političkom, od čistog borbenog filma (kako Mišel Siman, tipa hongkongskog velikana King Hua) do filma ritualne inscenacije, od političkog teatra dvadesetog veka, nazad, ka univerzalno prijemljivoj pozornici *komedije del arte*. Sužavanje fokusa u njegovom filmu nikada nije moguće, uvek novi i novi nivoi pretvaraju ga u operu, u kojoj, najzad, ne ostaje neusaglašena nijedna komponenta njegove vizije, koja nam je podarila

neke od najerotskijih prizora što smo ih ikada videli na filmskom platnu (recimo, prizor skidanja nakita). Žensko telo dostiglo je ovde svoju punu afirmaciju, ali, i ratnička muževnost, kojom Karnad koreograf presreće Karnada reditelja, na pomalo zapuštenom putu totalnog filma.

U završnim prizorima filma *Vetar, plamen i bes* remek-delu Rameša Sipija, junakinja ulazi u kuću i zatvara sve prozore i izvore svetlosti, posvetivši ostatak života potpunom mraku zbog smrti voljenog čoveka.

U Benegalovoj *Opsesiji*, Hriščanka Rut Labador (Nafisa Ali) napušta crkvu te izlazi na polje da bi poslednji put videla muslimanskog plemića kako se na konju udaljava prividno mrzovoljnim pokretima.

Nisu li u ovim jednostavnim i dirljivim scenama sadržane i dve težnje indijskog filma: jedna od njih, govori o kinematografiji koja je sama sebi dovoljna, te se povlači u lokalne okvire prilično ispoljenih nacionalnih kontura; druga, po duhu mnogo mlada, strema ka svetu, te je radi te naklonoti spremna na kulturne, etičke pa čak i verske kompromise.

medij štrafte

bojan jovanović

Poznata institucionalna forma večernjeg uličnog šetalista nije samo karakteristika urbanog života ovog podneblja, ali se ističe kao jedna od bitnijih obeležja mnogih naših gradova. Imenom upućuje na latinski koren u značenju kretanja, proticanja i njegova neobičnost pripadnike drugih sredina navodi na asocijaciju sa vidom tihe demonstracije. Oba vešteni o karakteru ovakvog gradskog provoda, rado ulaze u ovu tihu šetačku reku.

Radi se, naravno, o korzou kao tradicionalnom načinu okupljanja, druženja i zabavljanja mladih, ali je njegov značaj u javnom i kulturnom životu grada znatno veći jer se na njemu okupljaju i druge kategorije lica radi zadovoljenja potrebe za sastajanjem i viđenjem. Nekada je korzo bio konstanta urbanog života, da bi danas ostao vid zabave malih mesta. Zanimljivo je istaći i to da je razvojem gradskog prostora ustanovljeno mesto masovnog sastajališta nastavilo da živi i svakodnevno pulsira svojim tradicionalnim ritmom. Pojava novih vidova zabave, disko klubova i masovnih igranki nije bitno ugrožavala instituciju korzoa i uticala na ustaljeni tip ponašanja izlaženja i šetanja. Korzo okuplja i privlači svojom magijskom snagom: ko je jednom prošetao, ne izjavlja se tako lako njegovog začaranog kruga, koji ka sebi privlači snagom nostalgije i svoje nekadašnje šetače. Elementarna logika korzoa ne potvrđuje neku već u napred stvorenu ideju o funkciji i značaju disciplinovanog kretanja u krugu. Privučeni i iz najudaljenih delova grada, šetači su različito motivisani da svoje vreme posvete štrafti. Mogućnost razmene pogleda, simpatija, informacija, šala, vesti ocrtava onaj najširi motivacijski krug u kome se posebno ističe i mogućnost traženja i nalaženja partnera.

U tom smislu i svako prvo izlaženje na korzo predstavlja početak novog stadijuma u životu pojedinca, odnosno priznavanje emocionalno-fizičke zrelosti kao uslova ovakvog uvođenja u svet odraslih. Ritualizovano kretanje u krugu može se dovesti u vezu sa tradicionalnim oblikom narodnog kola, a grupe odnosno »društva« koja su zaposela određena mesta pored šetača asociiraju na tradicionalna posela. Budući da okupljene uglavnom čine mladi, štrafta kao i navedene tradicionalne forme zabavljanja se iskazuje prvenstveno kao mesto međusobnog traženja, odabiranja i nalaženja partnera, s napomenom da na korzo izlaze i parovi koji su već počeli da se zabavljaju. Sklapanjem braka izlasci na korzo prestaju za žene dok muškarci nastavljaju da se još neko vreme vidaju na ovom mestu sa svojim društvom.

U manjim mestima na štraftu se izlazi samo subotom, nedeljom i praznicima. U većim gradovima korzo je bio svakodnevna pojava. Nekada je postojao i poseban korzo za dake na kome je dežurni nastavnik bio garancija reda na ovom šetalistu. Odvojen od dačkog, postojao je i korzo na kome su šetali odrasli. Kasnije je dački korzo postao uobičajeno šetaliste mladih, dok je korzo odraslih zadržavši starosnu strukturu dobio popularni naziv »ozbiljni«. Ovakva generacijska polarizacija između mladih i starih ne umanjuje kohezivni karakter korzoa. Na gradsku štraftu dolaze i mladi iz prigradskih naselja, pa čak i iz okolnih sela. Korzo je, takode, i mesto na koje se okupljaju i nalaze zemljaci iz drugih sredina. U vreme dok su iz Niša mladi odlazili na studije u Beograd na tamošnjem korzou posebno mesto na kome su se okupljali u svom novom gradu nazvali su »niška ambasada«. Ova »ambasada« je zatvorena kada su u Nišu otvoreni fakulteti na koje su se počeli upisivati i studenti iz okolnih manjih mesta. Iz istih razloga oni su na niškom korzou počeli da otvaraju svoje »ambasade«.

S obzirom na mogućnosti neposrednog, otvorenog komuniciranja institucija korzoa svoj osnovni demokratski karakter pokazuje upravo u kontekstu ovih komunikacijskih mogućnosti. Zato je i svako ograničavanje i sprečavanje ovih komunikacija svojevrsan indikator stanja u jednoj zajednici. Socijalna, etnička ili konfesionalna polarizacija

na korzou je pokazatelj jednog dubljeg nepoverenja i poremećenosti međusobnih odnosa njihovih pripadnika. Svojom nacionalnom obojenošću i isključivošću prištinski korzo je, na primer, još davno ukazivao na poremećene međunacionalne odnose i sve suženiju mogućnost neposrednog, slobodnog komuniciranja između pripadnika srpske i albanske nacionalnosti.

MAGIJSKI KRUG ŠETAČA

Mesto korzoa je najčešće u glavnoj ulici grada. Pravilo okupljanja, bez obzira na frekvenciju saobraćaja, je najviše vezano za unutrašnjost, ne-racionalnu potrebu dolaženja na određeno i tradicijom utvrđeno mesto. Poznati fizički faktori promene često su nedovoljni da objasne tvrdokorno održavanje šetalista na ustaljenom mestu. Priča o niškoj štrafti u tom smislu je vrlo indikativna.

Iako je glavna niška ulica »Voždova« bila oduvek poznata po svojoj štrafti, pedesetih godina glavno gradsko šetaliste se odvijala u ulici »Maršala Tita« u kojoj je i privremeno bio obustavljen saobraćaj. Međutim, početkom šezdesetih godina korzo se ponovo seli u vrlo prometnu »Voždovu« ulicu, da bi sredinom iste decenije glavno šetaliste u letnjim mesecima bilo premešteno na preuređen i tada vrlo atraktivan kej pored Nišve između tvrđavskog i betonskog mosta. Sve intenzivnije građevinsko prekopavanje brzo je rasteralo tek navikle šetače i od tada je kej kao jedno od najlepših gradskih mesta postalo gradsko ruglo koje se samo praznicima nastoji prigodno da našminka. Uprkos izraženoj opasnosti od sve frekventnijeg saobraćaja, »Voždova« ulica je postala konačno izabrano mesto niške štrafte. U međuvremenu je nekadašnja šetalacka maršuta u ulici »Maršala Tita« ponovo osposobljena za slobodnu šetnju, ali šetače više niko nije mogao pomeriti sa odabranog mesta u »Voždovoj«. Opasnost je u međuvremenu uvećala atraktivnost korzoa, tako da su i dugogodišnje intervencije organa bezbednosti vršene u cilju pomeranja šetalista sa kolovoznog dela ulice ostale bezuspešne. Instinktivno samo-sobom regulisano kretanje u začaranom magijskom krugu, bez obzira na pojedinačne sasvim konkretne ciljeve, prožeto je svojstvom neobičnog i svetog. Opijajuće kruženje šetača oživljava svake večeri instituciju korzoa u samom centru grada. Izdužujući se u elipsu, dva uporedo oformljena reda sličaju se jedan u drugi i omogućuju viđenje svakog sa svakim. Centrifugalna sila ovog kretanja drži na okupu sve prisutne. Zato je jedno od nepisanih ali važećih demokratskih pravila ove institucije to da je upravo korzo najsigurnije mesto nalaženja i sastajanja.

U ovom opisu korzoa svakako treba ukazati i na dimenziju njegove promene. Bez obzira na prisustvo otmenog kruga snobova i kako pesnik veli »poleta životnih telesa«, korzo se može razumeti i kao svojevrsan prototip modne piste na kojoj se zadovoljavala individualna potreba samo-pokazivanja i samo-reklamiranja. Iskazujući se, dakle, najpre kao vizuelni medij, štrafta je postepeno prerastala u novu taktičnu formu komunikacije. »Korzo je, veli Kalezić, bio romantična pista kojom su se kretali najčešće dve devojke i dva mladića. Nakon svakog kruga oni bi se pogledali; i čitavo veče bi ponavljali tu jednu te istu radnju. Korzo je bio i pista solo-šetača. Na korzo je devojka izlazila da bi pokazala svoju garderobu, pa čak i dukate... Pošto devojka u mini suknji očigledno nije lutka, otpada mogućnost da se garderoba pokazuje na korzou. Današnji korzo, u stvari, jeste deo grada gde se mogu videti čitavi čopori mladih, koji su u vizuelnom smislu skoro nezainteresovani jedni za druge. Oni od ulice stvaraju »kazane sa kipućom vodom«. Korzo prerasta u trg ili taktičnu formu komunikacije«. U očuvanoj formi korzoa, kakvu smo srećali do nedavno u većini naših gradova, uprkos izvesnom pomaku ka obliku taktičnog medija, ostale su vrlo žive komponente njegovog tradicionalnog supstrata. U gradovima koji su novim formama prevazišli instituciju korzoa, štrafta je pre svog konačnog ukidanja živela samo zbog onih koji nisu mogli pronaći odgovarajuću zamenu za tradicionalno gradsko šetaliste. Međutim, kada je potreba za taktičnim konačno prevladala, bilo je samo pitanje trenutka opredeljenja za nove forme okupljanja, viđenja i druženja. Kafici koji su ubrzano nicali u urbanom centru bili su pronađena forma zadovoljavanja novog, taktičnog senzibiliteta. Korzo je počeo da odumire, da bi konačno i nestao sa ulica naših najvećih gradova. Ukoliko nije izdržalo ispit vremena, verujemo da se njegov demokratski duh samo preobrazio u jedan vremenu prikladniji i bolji oblik komunikacije.